

KRISTOVO RASPEĆE U LIKOVNOJ UMJETNOSTI KASNOG SREDNJEG VIJEKA I RANOG NOVOG VIJEKA. IZABRANI PRIMJERI I NJIHOVE IKONOGRAFSKE OSOBITOSTI.

Perišić, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:365115>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**KRISTOVO RASPEĆE U LIKOVNOJ UMJETNOSTI
KASNOG SREDNJEG VIJEKA I RANOG NOVOG VIJEKA.
IZABRANI PRIMJERI I NJIHOVE IKONOGRAFSKE
OSOBITOSTI.**

LAURA PERIŠIĆ

Split, 2023.

Odsjek za povijest umjetnosti
Studij povijesti umjetnosti

KRISTOVO RASPEĆE U LIKOVNOJ UMJETNOSTI KASNOG
SREDNJEG VIJEKA I RANOG NOVOG VIJEKA. IZABRANI
PRIMJERI I NJIHOVE IKONOGRAFSKE OSOBITOSTI.

Student:
Laura Perišić

Mentor:
izv. prof. dr. sc. Ivana Čapeta Rakić

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ikonografski simboli u temi Raspeća.....	2
2.1 Znak križa.....	2
2.3 Aureola	3
4. Prikazi raspeća u Dalmaciji	6
5. Slikana raspela u Dalmaciji	22
6. Zaključak.....	30
7. Literatura	32

Sažetak

Tema ovog završnog rada je Kristovo raspeće u likovnoj umjetnosti kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. U svrhu boljeg razumijevanja ikonografske teme uz raspeća u ovom su radu obrađena i značajna slikana raspela na području Dalmacije. Umjetnici su kroz različita razdoblja pokušavali vjerodostojno prikazati Krista te su nudili svoju zamisao njegovog izgleda i scena u kojima se nalazi. Ikonografska tema raspeća prikazuje događaj kojim Krist postaje spasitelj vjernika te postaje središnja tema kršćanstva. Prva poglavlja rada uključuju različite vrste raspeća kao i simbole i personifikacije koji se pojavljuju na različitim djelima. Sagledavaju se prikazi Golgote na različitim poliptisima te različita stilski rješenja kroz različita vremenska razdoblja s naglaskom na djela u Dalmaciji.

Ključne riječi : raspeće, raspelo, Golgota, kasni srednji vijek, rani novi vijek

Abstract

The theme of this final paper is the Crucifixion of Christ in the visual art of the late Middle Ages and early modern centuries.. In order to better understand the iconographic theme of the Crucifixion, significant depictions of crucifixions in the Dalmatian region have also been examined in this work. Artists, throughout different periods, have endeavored to faithfully portray Christ and have offered their own interpretations of His appearance and the scenes in which He is situated. The iconographic theme of the Crucifixion portrays the event in which Christ becomes the savior of believers and becomes the central theme of Christianity. The first chapters of the paper encompass various types of crucifixions, as well as symbols and personifications that appear in different works. Depictions of Golgotha on various polyptychs are examined, along with various artistic styles across different historical periods, with a focus on works in Dalmatia.

Key words: crucifixion, crucifix, Golgotha, late Middle Ages, early modern age

1. Uvod

Prve kršćanske slike se pojavljuju na početku 3. stoljeća u katakombama i na kulturnim objektima. Koristile su se karakteristične crte kako bi se označila željena osoba ili predmet. Slika je božanstvo činila dostupnim i bliskim ljudskom oku. Izbjegavalo se prikazivanje Boga zbog straha upadanja u idolopoklonstvo. Značajan događaj za kršćansku ikonografiju je bio Milanski edikt 313. godine kojim je Kršćanstvo postala dopuštena religija. Odras toga se vidio i u ikonografiji gdje se sve više prikazivao Krist i događaji iz njegovog života, kao i života mučenika i svetaca.¹

Na vratnicama crkve S. Sabina u Rimu iz 6. stoljeća Krist se prikazuje u pozi oransa, prislonjen na križ s pojasom oko bokova. Na Istoku iz 586. godine potječe minijatura na sirsom kodeksu monaha Rabule. Prikazuje Krista na križu odjevena u dugu tuniku bez rukava koja se naziva kolobij. Razlikuje se historijski tip raspeća na kojem je Krist mlad, bez brade te prikazan skoro gol s perizomom oko pojasa i orijentalni tip na kojem je Krist muževan s bradom te odjeven u kolobij. U historijskom tipu su prisutni likovi koji su sudjelovali prilikom Raspeća prema Evanđelju kao što su Bogorodica, sv. Ivan te dobri i zli razbojnik. Alegorijski tip raspeća nastaje kada se uz Krista prikazuju personifikacije ili simboli kao što je Adamova lubanja ili anđeli koji sakupljaju Kristovu krv.²

U 3. stoljeću koristili su se simboli kako bi se prikazao Krist od kojih su neki pastir, ribar, sidro i golubica. Vjerovalo se da se vrijeđa Boga kada ga se prikazuje u ljudskom obliku. Raspeća su bila prikazivana u 5. stoljeću, ali ne toliko često jer se bojalo da će muka i smrt uništiti ideju Vječnog Krista. Zbog tog razloga se Raspeće prikazuje zajedno sa temom Uskrsnuća. Trnova kruna na njegovoj glavi postaje znakom pobjede, a njegov lik je prikazan kao kralj na križu. U početku se prikazivao

¹ Jozić, Branko. "Riječ u slici : repertorij kršćanske ikonografije" . Split : Književni krug Split, 2009. str. 13-14.

² Badurina, Anđelko. "Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva" IV. Izdanje. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000. str. 499-501.

sa otvorenim očima kako bi se prenijela poruka da je on "živ iako je umro" te na njemu nema znakova muke, a Krist nije raspet već stoji na podnožju.³

U Bizantu se Krist prikazivao živ, uspravljen i otvorenih očiju. U 11. stoljeću se uvodi novi tip umirućeg Krista, savijenog tijela. Okrunjeni živi Krist – *Christus triumphans* će se nastaviti prikazivati na Zapadu do 13. stoljeća. Srednjovjekovni su pisci tvrdili da je sam križ napravljen od Drveta spoznaje u Edenskom vrtu te da je Adamov grob bio na mjestu raspeća.⁴

2. Ikonografski simboli u temi Raspeća

2.1 Znak križa

Križ je temeljni kršćanski simbol. Sam simbol križa nastao je iz naprave za mučenje, no u kršćanstvu simbolizira križ na kojem je raspet Krist. Četiri kraka simboliziraju četiri elementa koja su se u prirodi iskvarila zahvaljujući grijehu, kao i narod privučen Kristu sa četiri strane svijeta. Također simboliziraju i vrline ljudske duše po kojem gornji krak označava nadu, bočna dva ljubav i milosrđe, a dno je usađeno u vjeru. Križ je prije označavao osuđenike pa je trebalo vremena da mu se pridoda novo značenje, upravo zbog čega se prva tri stojeća prikrivao raznim motivima kao što su sidro, svastika, krug ili monogram. Prema starom kršćanskom vjerovanju prije izlaska iz kuće se na čelo utisne pečat križa kao zaštita.⁵

³ Rebić, Adalbert. "Slika Krista. Teološko-umjetnički uvid u sliku Isusa Krista od njenih početaka do danas." *Bogoslovska smotra* 74, br. 4 (2004) str. 1099-1117.

⁴ Hall, James. "Rječnik tema i simbola u umjetnosti". prijevod Grčić Marko, Zagreb : Školska knjiga, 1998. str. 279.

⁵ Jozić, Branko. "Riječ u slici : repertorij kršćanske ikonografije" . Split : Književni krug Split, 2009. str. 13-17.

Znak križa označava događaj kojim Krist postaje spasitelj vjernika, pa su tako sve priče o Bogu koji se žrtvuje kako bi otkupio grijeh vjernika i omogućio vjernicima vječni život sabrane u križu. Još jedan razlog zašto je baš slovo T znak smrti je sam način njegovog crtanja. Da bismo nacrtali križ moramo povući dvije poprečne crte, odnosno presjeći nit života. Postoje mnogi oblici križa no oblik istokračnog i razno krakog križa najčešći su u prikazu raspeća.⁶ Križ u sebi sadrži cijelo značenje Isusa i njegovu životnu povijest koja je ustvari objavljenje čiji je vrhunac događaj raspeća. Događaj raspeća je zajedno s uskrsnućem vrhunac Božje objave. Tetramorf je simbol četvorice evanđelista- Mateja, Marka, Luke i Ivana. Četiri evanđelja predstavljaju vrhunac samo objave Boga . Takvu ikonografiju vidimo na Raspelu Paola Veneziana u dominikanskom samostanu u Dubrovniku gdje je Krist okružen sa četiri simbola evanđelista koja su smještena u krajeve krakova križa.⁷

2.3 Aureola

Dodavanje aureole nekom liku označava njegu važnost i isticanje u odnosu na ostale likove. Ona je opći znak svetosti, a Krista se izdvaja od ostalih sa upisanim križem unutar aureole.⁸ Tako se upisani križ unutar aureole može vidjeti na minijaturi Blaža Jurjeva Trogiranina koja se nalazi u bratovštini Svih svetih u Trogiru. Također je prisutna i na dva zadarska franjevačka raspela.

⁶ Badurina, Anđelko. "Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva" IV. Izdanje. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000. str. 52-54.

⁷ Bižaca, Nikola. "Teološko-egzistencijalno značenje događaja križa. Nekoliko poželjnih značenjskih naglasaka u govoru o križu danas." Služba Božja 51, br. 1 (2011) str. 27.

⁸ Badurina, Anđelko. "Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva" IV. Izdanje. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000. str. 54.

3. Ikonografska tema raspeća na Golgoti

Kristova smrt na križu je središnja slika u kršćanskoj umjetnosti. Prikaz se mijenja od razdoblja do razdoblja te prikazuje prevladavajuće stilske karakteristike određenog vremenskog razdoblja. Pripovijedanje o Isusovoj smrti je prisutno u svakom evanđelju, kao i apokrifima. Markovo evanđelje spominje prolaznika Šimuna Cirenca, oca Aleksandrova i Rufova kako nosi Isusov križ. Ističe da Golgota znači lubanjsko mjesto. Detaljno opisuje kako su nakon što su ga razapeli bacali kocku kako bi odredili tko će uzeti Kristove haljine. Iznad Krista se nalazio natpis „Kralj židovski“, a njemu s lijeve i desne strane su bila razapeta dva razbojnika (Mk 15:26-27). Prizor Kristovog raspeća sažima u sebi središnju poruku Kršćanstva, naime žrtvujući se Krist je oslobodio sve ljude od grijeha koji je Adam bacio na njih. Tvrđilo se i da je Križ na kojem je Isus razapet načinjen od Drva spoznaje iz Edenskog vrta te da je Adamov grob bio na mjestu raspeća.⁹

U renesansnoj umjetnosti na križ se stavljao natpis: Isus Nazarećanin, kralj židovski. Na latinskom: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum, skraćeno INRI. Sam Krist na Istoku u najranijim slikama nosi dugu haljinu bez rukava, a rijetko je prikazan sa komadom tkanine oko bokova. Perizoma se pojavila u ranom srednjem vijeku.¹⁰

U ranom kršćanstvu se raspeće nije prikazivalo već je bilo zamijenjeno prikazom jaganjca ili samim križem. Raspeće se smatralo najgorom i ponižavajućom kaznom. Tek se u 6. stoljeću započinje prikazivati Krist na križu. U Bizantu se Krist prikazivao bez naznaka boli, s otvorenim očima. U srednjem vijeku se na križ nadodaje oslonac za noge. U 11. stoljeću prevladava tip *Christus Triumphans* (dostojanstveni Krist, pobjednik smrti). U 13. stoljeću Krist se prikazivao pribijen sa četiri čavla, a u kasnijim razdobljima se prikazuje prikovan

⁹ Jozić, Branko. "Riječ u slici : repertorij kršćanske ikonografije" . Split : Književni krug Split, 2009. str. 127-129.

¹⁰ Hall, James. "Rječnik tema i simbola u umjetnosti". prijevod Grčić Marko, Zagreb : Školska knjiga, 1998. str.279-280.

sa tri te se pojavljuje trnova kruna. Za vrijeme renesanse Krist je prikazan mrtav sa glavom nagnutom u stranu.¹¹

Uz Krista su najčešće prikazani Bogorodica i sv. Ivan. Sv. Ivan na nekim primjerima u ruci drži knjigu evanđelja kojom se označava scena u kojoj Krist povjerava brigu o svojoj majci apostolima. Bogorodica mu stoji s desne strane, a sv. Ivan s lijeve. Bogorodica se u 15. stoljeću prikazuje u velikoj boli od koje se onesvješćuje pa je na nekim primjerima pridržava sv. Ivan, a na nekim svete žene. Tridentiski sabor je zabranio ovakav prikaz Bogorodice pa ovaj motiv nije čest nakon 16. stoljeća. Na nekim slikama se uz razapetog Krista nalaze dobri i loši razbojnik. Na Zapadu su se oni prikazivali manji od Krista, ali nisu bili prikovani čavlima već zavezani za križ. Gestas je onaj koji se rugao Kristu. Nalazi se s njegove lijeve strane, a lice mu je najčešće prikazano u grimasi punoj boli. Dizma se nalazi s desne strane. On je prema Lukinu evanđelju molio Krista da ga se sjeti kada dođe u raj (Lk 23:42). U 15. stoljeću se uz njih pojavljuje i Marija Magdalena koja kleči ispod križa te ljubi Kristove noge. Njen čin ljubljenja prenosi poruku da su joj oprosteni svi grijesi jer je ljubila. Uz njih se pojavljuju još spužvonoša Steafaton i kopljonoša Longin. U slučajevima kada su postavljeni s lijeve i desne strane križa simboliziraju Crkvu i Sinagogu. Crkvu i Sinagogu su u 12. stoljeću predstavljala dva ženska lika. Ženski lik koji predstavlja Crkvu drži kalež u ruci te kupi Kristovu krv u njega. Sinagoga s druge strane ima povez na očima te joj pada kruna s glave. Kroz 15. stoljeće su česti prikazi svetaca uz Krista od kojih je najčešći sv. Ivan Krstitelj. Lubanja je također čest simbol. Nekad je prikazana i zmija s jabukom u ustima. U kasnom srednjom vijeku ispod križa se pojavljuje Adamov lik koji u kalež hvata krv. Također se od 14. stoljeća prikazuju anđeli kako s kaležima lebdeći hvataju Isusovu krv. U srednjem vijeku i ranoj renesansi se pojavljuju sunce i mjesec. Sunce je prikazivano kao muški lik, dok je mjesec žena. Također se odnosom sunca i mjeseca prikazivao odnos između Novog i Starog zavjeta, jer je Novi zavjet razumljiv samo u odnosu na Stari.¹²

¹¹ Jozić, Branko. "Riječ u slici : repertorij kršćanske ikonografije" . Split : Književni krug Split, 2009. str. 129-131.

¹² Jozić, Branko. "Riječ u slici : repertorij kršćanske ikonografije" . Split : Književni krug Split, 2009. str. 131-134.

Simboličko značenje se pridodaje i rani na Kristovim rebrima iz koje teče krv. Vjerovalo se da upravo kako je Eva nastala iz Adamova rebra tako je i Crkva rođena iz rane.¹³

4. Prikazi raspeća u Dalmaciji

Prikaze Kristove smrti na križu možemo razlikovati od onih s brojnim sudionicima s prikazom Gospe u nesvijesti, do nešto jednostavnih prikaza na kojima su prikazani Krist, Marija i Ivan Evanđelist te onih na kojima je samo prikazan Krist. U srednjem vijeku veliku pozornost se posvećuje prikazivanju Kristove i Marijine muke. Pojmovi *humanitas* - čovječanstvo i *humilitas* - poniznost se ističu te ih se nastoji što vjernije prikazati. U renesansi se na prikazima također pozornost pridodaje i realističnom prikazivanju krajolika. Takav prikaz se nalazi na poliptihu na Dančama Nikole Božidarevića. U luneti triptiha je smješten prikaz Golgote. Grad koji se proteže iznad njih podsjeća upravo na Dubrovnik.¹⁴

Slika 1 Poliptih sv. Lucije u Biskupiji u muzejskoj zbirci crkve sv. Kvirina (<https://www.info-krk.com/images/cache/culture/19c2063f006e8597b069e4da26cd5ff6.jpg>.)

¹³ Hall, James. "Rječnik tema i simbola u umjetnosti". prijevod Grčić Marko, Zagreb : Školska knjiga, 1998. str 282.

¹⁴ Prijatelj Pavičić, Ivana. „Kroz Marijin ružičnjak – zapadna marijanska ikonografija u Dalmatinskom slikarstvu od 14. do 18. st.“. Split : Književni krug, 1998. str. 164-165.

Paolo Veneziano je začetnik venecijanske slikarske škole koji je djelovao u 14. stoljeću. Pripisuje mu se poliptih sv. Lucije u Biskupiji Krk koji se nekada nalazio u Jurandvoru. Postoje mnoge dvojbe o vremenu nastanka ovog djela. Po Marassiju ono je nastalo između 1333. i 1345. godine, Longhi ga smješta na kraj četvrtog desetljeća što Gamulin osporava, a Rodolfo Palluchini ga stavlja u četvrto desetljeće. U katalogu „Paolo Veneziano – stoljeće gotike na Jadranu“ smješta se između 1330. i 1350. godine. Izrađen je temperom na drvu. Visok je 140cm, a širok 170cm. U središnjem polju prikazana je sv. Lucija s palmom kao znakom mučeništva. Prikazana je frontalno u plavoj haljini sa zlatnim detaljima. Iznad nje se nalazi raspeti Krist s Bogorodicom i sv. Ivanom oko kojih su arkandeo Gabrijel i Bogorodica što zajedno čini tematiku Navještenja. Lijevo i desno od njih su polu figure sv. Kvirina, sv. Ivana Krstitelja, sv. Andrije i sv. Gaudencije. U ostalim poljima su prikazi sv. Lucije od kojih su neki kako kleči pred grobom sv. Agate i moli za ozdravljenje majke, dijeli miraz, neozlijeđene na lomači, te proriče mir Crkvi nakon smrti Dioklecijana i Maksimilijana.¹⁵

Poliptih sv. Lucije predstavlja karakterističan model prema kome će nastati mnogi poliptisi narednih godina. Središnje polje sa figurom svete flankirana figurama i polufigurama svetaca iznad koje se nalazi prikaz Raspeća. Zbog načina prikaza arhitekture slika se smatra Giottovim stilom. Krist je na prikazu Raspeća prikazan nagnute glave s aureolom i zatvorenih očiju. Iz rana na prsima, rukama i nogama mu teče krv. Iz rane na nogama na mjestu u kojem je zabijen čavao se krv slijeva kroz stijenu ispod križa. Uz njega su Bogorodica i sv. Ivan, kao i dva anđela iznad križa. Iznad križa se nalazi zeleni zid Jeruzalema što je karakteristično za bizantsko slikarstvo.¹⁶

¹⁵ Žic, Igor. "Crkveno slikarstvo na otoku Krku od 1300. do 1800. godine". Rijeka : Glosa, 2006. str. 77-79.

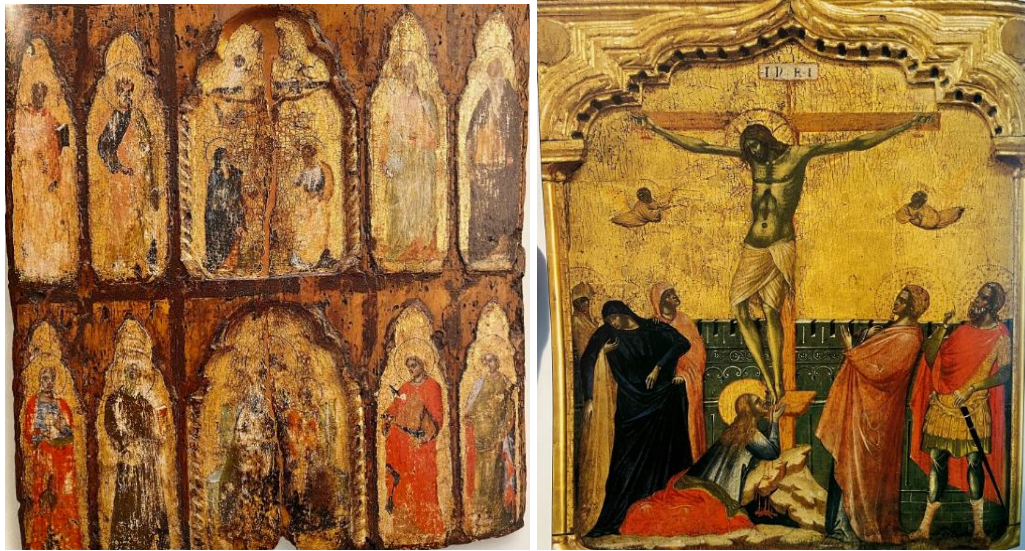
¹⁶ Belamarić, Joško. "Izložba Stoljeće gotike na Jadranu - slikarstvo u ozračju Paola Veneziana". Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 2004. str.78-81.

Prizori su slikani na zlatnoj pozadini kao u apstraktnom prostoru te je nešto lošije kvalitete od ostalih djela Paola Veneziana. Povezuje sa s Raspećem i šest svetaca iz Raba. Na obje scene Raspeća su prisutne zelene zidine u pozadini. Lik rimskog vojnika sa slike iz Raba odgovara sv. Andriji s Poliptiha sv. Lucije. Iz toga proizlazi da je slika iz Raba nastala neposredno nakon Poliptiha sv. Lucije. Također se mogu usporediti sv. Ivan na poliptihu sv. Lucije i sv. Ivan na velikom Raspelu iz dominikanske crkve u Dubrovniku. Sv. Ivan je na raspelu prikazan na zlatnoj pozadini te podsjeća na figure svetaca Paolovih poliptiha.¹⁷

Raspeće i šest svetaca je poliptih nastao u početku druge polovice 14. stoljeća. Izvorno se nalazio u franjevačkoj crkvi sv. Ivana Evanđeliste, ali je rastavljen na tri različite slike i prenesen na Rab. U središtu se nalazi prikaz Kristova raspeća, a sa svake strane su po tri figure svetaca. Cijela kompozicija je uokvirena gotičkim pozlaćenim okvirom koji u unutrašnjosti tvori trolist. Svi su likovi naslikani na zlatnoj pozadini sa zlatnim aureolama. U prikazu Raspeća vidimo bizantske karakteristike. S desne strane Krista se nalaze sv. Ivan i rimski vojnik, koji također ima aureolu. S lijeve strane je Bogorodica koju pridržavaju dvije žene te Marija Magdalena koja kleči pred križem. Također su naslikane i dvije figure anđela. Iza križa se nalazi jeruzalemski zeleni zid. Krist je pribijen s tri čavla, tijelo mu je savijeno te su naglašene rana na prsima, nogama i rukama na isti način kao i na poliptihu sv. Lucije. Tijelo mu je maslinasto zelene boje.¹⁸

¹⁷ Žic, Igor. "Crkveno slikarstvo na otoku Krku od 1300. do 1800. godine". Rijeka : Glosa, 2006. str. 80-82.

¹⁸ Belamarić, Joško. "Izložba Stoljeće gotike na Jadranu - slikarstvo u ozračju Paola Veneziana". Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 2004. str. 82-85.

Slika 2 Poliptih u sakralnom muzeju u Šibeniku Slika 3 Raspeće, poliptih s Raspećem i šest svetaca iz Raba (Belamarić, Joško. "Izložba Stoljeće gotike na Jadranu - slikarstvo u ozračju Paola Veneziana". Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 2004)

Zoraida Demori Staničić je 1966. godine pronašla poliptih u privatnom vlasništvu obitelji Dinka Polića u Šibeniku. Poliptih je u jako lošem stanju, a pripisuje se sljedbeniku Paola Veneziana. Podijeljen je u dva vodoravna registra, a likovi su slikani na zlatnoj pozadini. U donjem dijelu prikazana je Bogorodica s Djetetom na prijestolju. U gornjem dijelu je u sredini prikaz Raspeća s Bogorodicom i sv. Ivanom. Oba lika su prikazana kako se hvataju za glavu. Dva središnja prikaza su flankirana sa po dvije figure svetaca.¹⁹

¹⁹ Belamarić, Joško. "Izložba Stoljeće gotike na Jadranu - slikarstvo u ozračju Paola Veneziana". Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 2004. str. 100-101.

Slika 4 Ivan Ugrinović, Poliptih u crkvi Sv. Antuna na otoku Koločepu (Prijatelj, Kruno. "Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća". Zagreb : Udruženi izdavači, 1983.)

U crkvi sv. Antuna na otoku Koločepu se nalazi poliptih s prikazom Bogorodice sa svecima. Poliptih je Lisičar prepisao Ivanu Ugrinoviću te se datira u 1434. godinu. Na središnjem polju je prikazana Bogorodica s malim Isusom u naručju. U donjem redu se nalazi šest figura svetaca od kojih je sv. Petar preslikan. U gornjem redu je bilo naslikano šest figura, ali su sačuvana samo dva fragmenta. U sredini gornjeg niza je prikaz Golgote. S lijeve i desne strane Raspeća se nalaze Bogorodica i sv. Gabrijela. Sam prikaz Raspeća je sličan onom na poliptihu sv. Lucije, a glave Bogorodice i sv. Ivana kraj Krista su značajno oštećene.²⁰

²⁰ Prijatelj Pavičić, Ivana. "Prilog poznavanju poliptiha Bogorodice s Djetetom iz Koločepa." *Croatia Christiana periodica* 30, br. 58 (2006) str. 63-64.

Slika 5 Prikaz Raspeća Paola Veneziana u Biskupiji u muzejskoj zbirci crkve sv. Kvirina,, majstora lopudskog poliptiha u Crkvi Gospe od Šunja i majstora koločepskog poliptiha u crkvi sv. Antuna Slika 6 Poliptih s Lopuda u Crkvi Gospe od Šunja (Alamat Kusijanović, Katarina. "Nepoznata Slikarska Radionica 14. Stoljeća i Deatribucija Matka Junčića i Ivana Ugrinovića." Portal 6 (2015): 23–40. doi:10.17018/PORTAL.2015.2.)

Mateju Junčiću se pripisuje poliptih s Lopuda koji je nastao 1452. godine. U pozlaćenim ornamentima i aureolama moguće je prepoznati umjetnika i njegovu radionicu. Ovaj poliptih ima mnogo sličnosti s radionicom Paola Veneziana. U glavnom polju je prikaz Bogorodice pred kojom kleči donator, a sa strane se nalaze uspravne figure svetaca. Prikaz Raspeća je sličan onome na poliptihu sv. Lucije i poliptihu iz Koločepa. Krist je u središtu na križu spuštene glave, iza njega je jeruzalemski zid. Slikan je na zlatnoj pozadini. S njim su prikazani Bogorodica i sv. Ivan koji su okrenuti prema njemu.²¹

²¹ Alamat Kusijanović, Katarina. "Nepoznata Slikarska Radionica 14. Stoljeća i Deatribucija Matka Junčića i Ivana Ugrinovića." Portal 6 (2015) str. 30-31.

Slika 7 Krist na križu između Bogorodice i sv. Ivana evanđeliste, Split. Srpsko- - pravoslavna crkva (Priatelj, Kruno. "Neobjelodanjena slika iz kruga Paola Veneziana u Splitu." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 26, br. 1 (1986): 99-117)

U Splitu u stanu obitelji Urukalo se nalazila slika "Krist na križu između Bogorodice i sv. Ivana Evanđeliste" koja je danas donirana u Srpsko-pravoslavnu crkvu u Splitu. Nastala je u drugoj četvrtini 14. stoljeća. Slikana je temperom na drvu te je dimenzija 112 x 65 cm. U središtu je lik Krista na križu duge kose i zatvorenih očiju prikazan glave nagnute na jednu stranu. Njegovo mrtvo tijelo je zelenkaste boje, a prsti razapetih ruku su mu stisnuti. Ispod desne grudi je naslikana rana iz koje curi krv. Oko bokova je polu prozirna bijela perizoma. Ispod križa je Adamova lubanja, a tri anđela sakupljaju krv u posude s tri Isusove rane. Četvrti anđeo je prikazan sklopljenih ruku. Na vrhu križa se nalazi natpis "IESV-NACARENU/ REX. IVDEORU" kojem su s lijeve i desne strane glave Sunca i Mjeseca. Sunce i Mjesec se također pojavljuju na prikazu Skidanja s križa na Buvinim vratnicama u splitskoj katedrali. Oni najčešće označavaju prikaz Starog i Novog zavjeta ili pomrčinu Sunca u trenutku Isusove smrti. Lijevo od Krista je Bogorodica skupljenih ruku odjevena u zelenu haljinu sa ljubičastim plaštem. Ističe se gornja usta koja je bitno veća od donje. Desno je mladi lik sv. Ivana Evanđeliste odjeven u zelenu haljinu sa crvenim plaštem. Danas zlatna pozadina je prvotno bila sivoplave boje.²²

²² Priatelj, Kruno. "Neobjelodanjena slika iz kruga Paola Veneziana u Splitu." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 26, br. 1 (1986) str. 99-102.

Slikarstvo nastalo na području današnje Dalmacije u razdoblju od kraja 14. do sredine 16. stoljeća je nazvano „dalmatinskom slikarskom školom“ te kroz njega možemo vidjeti kontinuirani slijed domaćih autora. Veliki utjecaj na njihova djela je imala Mletačka republika pod čiju je vlast pao dio Dalmacije u 15. stoljeću. Početci ove škole očituju se krajem 14. stoljeća kod umjetnika Nikole Ciprijanova de Blondisa, bivšeg učenika Paola Veneziana koji je naslikao dva raspela u Zadru 1376. godine. Prvi slikar dalmatinske škole u 15. stoljeću je „Majstor tkonskog raspela“. Neka od njegovih djela su slikano raspelo u samostanskoj crkvi Sv. Kuzme i Damjana kod Tkona, triptih iz crkve sv. Šimuna u Zadru koji se naziva „Varoškom Gospom“ te Bogorodica s Djetetom iz šibenske crkve Sv. Križa. Sve ih povezuju jednaki pastelni tonovi te crna i bijela linija kojom su naglašeni obrisi likova. Iste karakteristike se pojavljuju i kod majstora Maestra di S. Elšina pa postoje mnoge teze da su ova dva majstora ista osoba.²³

Emil Hilje je u svom djelu „Gotičko slikarstvo u Zadru“ poistovjetio umjetnika venecijanskog kruga Menegela Ivanova de Canali sa „Majstorom tkonskog raspela“ na temelju njegovih sačuvanih radova na zadarskom i šibenskom području.²⁴ Ivanov de Canali se prvi put javlja u Zadru 14. kolovoza 1385. godine kada izrađuje oltarnu palu s Markom Nikolinim. Sačuvani arhivski zapisi svjedoče da je djelovao u Zadru četrdeset godina te je u tom vremenu bio izuzetna ličnost. Ivo Petricioli je „Majstoru tkonskog raspela“ pripisao raspelo iz Samostanske crkve sv. Kuzme i Damjana na brdu Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu, sliku Bogorodice sa sv. Ivanom Krstiteljem u Franjevačkom samostanu na Pašmanu te triptih „Varoške Gospe“ koji se nalazio u Crkvi sv. Šime u Zadru. Danas se njegov opus sastoji od jedanaest radova od kojih nijedno nije potpisano. Ivo Petricioli je utvrdio da su od jedanaest pripisanih radova tri nastala u Zadru, a tri u Šibeniku. Povodom toga da Šibenik krajem 14. i početkom 15. stoljeća nije bio posebno umjetnički razvijena sredina, a Zadar je u to doba bio u procvatu, umjetnik mora biti netko iz zadarskih arhiva. Menegelo Ivanov de Canali dijeli najviše sličnosti s „Majstorom tkonskog raspela“. U prilog tome ide i kronološko

²³ Prijatelj, Kruno. „Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća“. Zagreb : Udruženi izdavači, 1983. str. 7-10.

²⁴ Hilje, Emil. "Gotičko slikarstvo u Zadru". Zagreb : Matica Hrvatska, 1999. str. 17.

podudaranje, kao i njegovo venecijansko podrijetlo te njegova dugogodišnja djelatnost u Zadru.²⁵

Najstarije djelo Blaža Jurjeva Trogirana nakon povratka iz Mletačke Republike su minijature na matrikuli trogirске bratovštine sv. Duha. Nastale su nakon 1428. godine, što se vidi iz oštećene godine ispisane ispod minijature. Na lijevoj minijaturi su prikazani bratimi koji kleče noseći zastavu s lavom sv. Marka, a na desnoj je prikazan Bog Otac na prijestolju koji drži križ na kojem je obješen Krist. Ovaj primjer spada pod alegorijski tip raspeća u kojem je prikazano Presveto Trojstvo. Bog Otac je prikazan s naglašenim obrvama i bademastim očima s izbočenim zjenicama. Sličan je s mnogim drugim Blaževim staračkim likovima. Oba lika su naglašena aureolom sa upisanim križem.²⁶

Slika 8 Blaž Jurjev Trogiranin, Minijatura u Matrikuli bratovštine Svih svetih u Trogiru, Muzej Sakralne umjetnosti, Trogir (Priatelj, Kruno : „Slikar Blaž Jurjev“. Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1965.)

²⁵ Hilje, Emil. "Gotičko slikarstvo u Zadru". Zagreb : Matica Hrvatska, 1999. str. 51-60.

²⁶ Priatelj, Kruno : „Slikar Blaž Jurjev“. Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1965.

Poliptih iz šibenske crkvice sv. Antuna, koji je bio premješten u umjetničku zbirku u crkvi sv. Barbare, danas se čuva u kapeli šibenske biskupske palače. Ovaj poliptih je u vrlo lošem stanju te nedostaje velika većina njegovih dijelova. Sačuvan je samo donji dio sa središnjim likom Bogorodice s Djetetom. Na bočnim poljima su likovi sv. Petra, sv. Mihovila, sv. Stjepana i sv. Jakova. Sačuvana je nedatirana fotografija koju je objavio Ljubo Karaman 1933. godine na kojoj se vidi originalno stanje poliptiha koji je imao i gornje polje.²⁷ Na sredini gornjeg dijela se nalazio Krist na križu oko kojeg su Bogorodica i sv. Ivan. S lijeve i desne strane su prikazana dva uspravna sveca, a do njih dva sveca do poprsja. Uz njih se nalazi Bogorodica i anđeo iz navještenja. Gornji red sa danas sačuvanim dijelom poliptiha tvori jedinstvenu kompoziciju. Likovi su prikazani na zlatnoj pozadini, a na prikazu Golgote i Navještenja se nazire pejzaž u pozadini. Bogorodica i sveci su prikazani s naglašenim očima i podbratkom te izdubljenim prstima što je karakteristično za Blaža Trogiranina. Pretpostavlja se da je autor poliptiha bio njegov učenik.²⁸

Slika 9 Poliptih Blaža Jurjeva u biskupskoj kapeli u Šibeniku (Prijatelj, Kruno : „Slikar Blaž Jurjev“. Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1965.)

²⁷ Prijatelj, Kruno : „Slikar Blaž Jurjev“. Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1965. str. 32-34.

²⁸ Prijatelj, Kruno. "Prilog poznavanju zadarskog i šibenskog slikarstva xv stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 8, br. 1 (1954) str.79.

Poliptih u crkvi Gospe na Dančama datira iz 1517. godine te se pripisuje Nikoli Božidareviću. Sačuvana su samo četiri njegova djela, ali je on najznačajnije ime dubrovačke renesanse. Umjetnik stvara jedinstvenu kompoziciju koju kao da ne razdvajaju pozlaćene, izrezbarene šipke. Na srednjem polju je prikazana Bogorodica s Djetetom okružena anđelima. S lijeve strane se nalazi lik sv. Grgura koji je prikazan kao pogrbljeni starac u ukrašenom pluvijalu s tijarom. Na desnoj strani je sv. Martin na konju koji siječe dio svog plašta kako bi ga dao Kristu. Na luneti je prikazana Golgota s Kristom u središtu te likova svetica Uršule i Klare.²⁹ Krist je pribijen na križ sa tri čavla. Glava mu je nagnuta na desnu stranu, a na njoj se nalazi trnova kruna i aureola. Oko njega su tri lebdeća anđela sa aureolama koja skupljaju krv iz njegovih rana u kaleže. Bogorodica je prikazana s lijeve strane, skupljenih ruku, a Marija Magdalena kleči raširenih ruku ispod križa. Uz njih su prikazana još tri ženska lika. Posebno se ističe lubanja s desne strane. U pozadini se nazire pejzaž.

Božidarević je veliku pažnju posvećivao draperijama, što proizlazi iz bogatstva tkanine koje su se tada proizvodile u Dubrovniku. Renesansa se prepoznaje i u bogato ukrašenim reljefnim pozlaćenim okvirima poliptiha kao i baršunastim, zlatnim haljinama. Lica svetaca su uokvirena plavom kovrčavom kosom i tamnosmeđim očima sa naglašenim obrava. S druge strane lica Madona su prikazane uvijek zatvorenih usta, visokog čela i s nosovima uvijek raširenih nosnica.³⁰

²⁹ Prijatelj, Kruno. "Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća". Zagreb : Udruženi izdavači, 1983. str. 29-30.

³⁰ Belamarić, Joško. "Nikola Božidarević." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 34, br. 1 (1994) str. 121-136.

Slika 10 Nikola Božidarević, Poliptih iz crkve Gospe na Dančama u Dubrovniku (Prijatelj, Kruno. "Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća". Zagreb : Udruženi izdavači, 1983.)

Slika 11 Leandro Bassano, Raspeće, franjevački samostan Gospe od milosti - Hvar Žic, Igor. " Crkveno slikarstvo na otoku Krku od 1300. do 1800. godine". Rijeka : Glosa, 2006., Bibić, Zorka. "Oltarna pala Gospe od Ružarija u Vrboskoj i ostala djela slikarske obitelji Bassano na otoku Hvaru." Prilozi povijesti otoka Hvara XII, br. 1 (2014): 193-215.)

U Hvaru u franjevačkom samostanu Gospe od milosti se nalazi Raspeće Leandra Bassana. Leandro je za ovu kompoziciju naslikao istog Krista u istoj poziciji kao i na svom raspetom Kristu iz Muzeja u Bassanu. Jedina razlika se očituje u sceni koju je potamnio i nadodao dvije baklje s desne strane kako bi dobio efekt noćne rasvjete. Baklje na raspeću u Hvaru su slične onima s "Obrezivanja Kristova" koje je naslikao 1582. godine.³¹ Slika je naslikana tehnikom ulja na platnu. Pozadina je tamnomodra, a križ je smješten u središte. Krist je prikazan nagnute glave na desnu stranu i zatvorenih očiju te s ranama na glavi, rukama, prsima i nogama iz kojih teče krv. Lijevo od križa su Bogorodica sklopljenih ruku i sv. Jelena Križarica koja kleči i rukama grli križ. Najčešće je Marija Magdalena prikazana u ikonografskoj situaciji kako grli križ. Desno se nalaze sv. Ivan Evanđelist prikazan raširenih ruku te odjeven u ružičastu haljinu sa zelenim plaštem i sv. Antun Padovanski. Sv. Antun je prikazan klečeći odjeven u franjevački habit sa svojim atributima- ljljanom i knjigom. U pozadini se naziru dva vojnika koja drže dvije baklje. Izrazi lica su dostojanstveni, što je velika promjena od uobičajenih bolnih grimasa. Palu je naručila bratovština sv. Križa 1598. godine.³²

³¹ Gamulin, Grgo. "Raspeće Leandra Bassana u Hvaru." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 10, br. 1 (1956) str. 199.

³² Bibić, Zorka. "Oltarna pala Gospe od Ružarija u Vrboskoj i ostala djela slikarske obitelji Bassano na otoku Hvaru." Prilozi povijesti otoka Hvara XII, br. 1 (2014), str 205-207.

Slika 12 Pala Gospe od Ružarija, Trogir, dominikanska crkva Slika 13 Detalj pale Gospe od Ružarija (Prijetelj, Kruno. "Trogirske slikarske teme." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 23, br. 1 (1983): 253-274. str. 253-264)

Pala Gospe od Ružarija se nalazi u trogirskoj dominikanskoj crkvi. Sliku je Kruno Prijetelj pripisao Giovannijsu Battisti Argentiju na temelju usporedbe s njegovom potpisanom palom u čiovskoj crkvi sv. Petra, a nastala je 1601. godine. U srednjem polju je naslikana Gospa od Ružarija na prijestolju s Djetetom i krunicom. Ispod prijestolja su sv. Dominik, sv. Katarina Sijenska te papa Pio V s tijarom na glavi. Iza njih se nalazi skupina likova koji su povezani s bitkom kod Lepanta. Oko središnje slike su smješteni prikazi petnaest Otajstava od kojih je prikazan i Krist na križu. Krist je u sredini, a s lijeve i desne strane se nalaze Bogorodica i sv. Ivan. Također je prikazan i treći lik koji kleči i grli križ. To je lik Marije Magdalene. Bogorodica drži jednu ruku na licu u znak boli, a sv. Ivan drži sklopljene ruke te gleda prema Kristu. Krist je prikazan izmučen i nagnute glave. Slikar mnogo bolje izrađuje male slike nego velike likove.³³

³³ Prijetelj, Kruno. "Trogirske slikarske teme." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 23, br. 1 (1983) str. 253-264.

U crkvi sv. Petra u Trogiru su pronađena tri bakropisa na kojima se nalazi prikaz raspetog Krista. Bila su postavljena na bočnim stranama dviju drvenih propovjedaonica. Sačuvan je samo jedan te je uspješno restauriran. Križ se nalazi ispred oblačnog neba, a u donjem desnom kutu se nazire grad. Krist gleda prema nebu, otvorenih usta sa aureolom oko glave. Oko pojasa mu se nalazi perizoma kojeg vjetar nosi u lijevu stranu. Ispod prikaza je potpis Antonia Barattia te natpis sa 1778. godinom.³⁴

Slika 14 Antonio Baratti, Raspeti Krist u crkvi sv. Petra Slika 15 Nepoznati mletački slikar, Raspeće iz zbirke dominikanskog samostana u Trogiru (Radoslav, Tomić. "Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća". Zagreb-Split: Matica Hrvarska, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske konzervatorski odjel, 1997)

U crkvi sv. Dominika u Trogiru se nalazi Raspeće nepoznatog mletačkog slikara. Slika je izrađena metodom tempere na staklu te je nastala u 18. stoljeću. Krist je prikazan mršavog tijela s trnovom krunom na glavi. Pogled mu je usmjeren prema nebu. Noge su mu prekrížene jedna preko druge te pribijene jednim čavlom. S lijeve i desne strane su Bogorodica i sv. Ivan, a Marija Magdalena je prikazana kako grli križ. U pozadini se nazire grad.³⁵ U Benediktinskom samostanu i crkvi sv. Nikole u Trogiru se nalazi Raspelo

³⁴ Radoslav, Tomić. "Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća". Zagreb-Split: Matica Hrvarska, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske konzervatorski odjel, 1997. str. 87.

³⁵ Radoslav, Tomić. "Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća". Zagreb-Split: Matica Hrvarska, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske konzervatorski odjel, 1997. str. 111-112.

malog formata nepoznatog autora. Slika je rađena kao skica, mrljastim i isprekidanim potezima. Kristova glava je preslikana, a iza njega se naslućuju dva konjanika. Kristova fizionomija upućuje na slikarstvo G.B. Piazzette. U privatnog zbirki trogirske slikarske baštine se nalazi Raspeće iz 17. stoljeća čiji je autor također nepoznat. Krist je prikazan savijenog tijela i nagnute glave sa aureolom i trnovom krunom. Oko njega se nalaze Bogorodica i sv. Ivan te Marija Magdalena koja kleči i grli križ. Iznad križa se nalazi Bog otac i Duh Sveti, a sa strane lete dva anđela. U dnu slike se naziru zidine grada.³⁶

Slika 16 Raspelo u benediktinskom samostanu i crkvi sv. Nikole u Trogiru Slika 17 Raspelo iz privatne zbirke (Radoslav, Tomić. "Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća". Zagreb-Split: Matica Hrvarska, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske konzervatorski odjel, 1997.)s

³⁶ Radoslav, Tomić. "Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća". Zagreb-Split: Matica Hrvarska, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske konzervatorski odjel, 1997. str. 135, 242.

5. Slikana raspela u Dalmaciji

Raspelo se nalazilo na oltaru ili u sredini glavne lađe. Za sjevernu Italiju je bilo karakteristično postaviti raspelo u trijumfalni luk ili u apsidi, iako ih je malo do danas sačuvano.³⁷ Zbog neistraženosti radova i velikih praznina i gubitaka što ih je vrijeme prouzročilo nisu dostupni potrebni podaci na temelju kojih bi mogli vidjeti stvarni doprinos radionica u gradovima istočne obale Jadrana.³⁸ Do danas je sačuvano 17 slikanih raspela koji obuhvaćaju raspon od 12. do 15. stoljeća. Vrhunac razvoja se događa s Blažom Jurjem Trogiranimom. Raspelo koje je do danas ostalo sačuvano na svom izvornom mjestu u trijumfalnom luku je raspelo s Bogorodicom i Ivanom u crkvi „bijelih fratara“ u Dubrovniku koje datira iz 1358. godine.³⁹

Slika 18 Raspelo Franjevaca u crkvi sv. Frane u Zadru, oko polovine XII. Stoljeća, drvo, tempera Slika 19 Raspelo u crkvi sv. Mihovila u Zadru, oko 1200. godine, drvo, tempera na platnenoj podlozi (Izvor : Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983..)

³⁷ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 7.

³⁸ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 7-

10.

³⁹ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 7-

12.

Razvoj započinje sa dva zadarska raspela kombinirane tehnike koji se odvajaju svojim stilom. Za slikano raspelo franjevacu u Zadru se ne zna odakle je stiglo ni gdje se prije nalazilo. Danas je smješteno u crkvi sv. Frane u Zadru. Krist je prikazan smirena lica i otvorenih očiju. U Italiji se tip raspela sa „živim Kristom“ pojavljuje u prvoj polovici 13. stoljeća.⁴⁰ Krist se nalazi na križu kratkih krakova, s velikom aureolom nad glavom. Nema naznaka fizičke boli te je prikazan dostojanstveno, s dugačkom perizmom oko pojasa. Bočni likovi ne prikazuju bol već kao da slave njegovu svetost te su bitno manji od Krista. Iznad Krista se nalazi sv. Mihovil arhanđel koji brani duše od zla. S desne strane se nalazi Bogorodica prikazana u profilu odjevena u crno, a s lijeve strane je sv. Ivan također prikazan u profilu. Na vodoravnom kraku nalazi se natpis „IN ME CREDENTES AD ME CONCURRITE GENTES“ što znači „U mene vjerujte i meni prihodite, narodi“.⁴¹

Drugo zadarsko raspelo nalazi se u Sv. Mihovila u Zadru. Slično je prvom raspelu ali krakovi križa su užiji što ga čini tipom latinskog križa. Na samom raspelu se nalaze samo lik Krista i arkanđela Mihovila na vrhu, a lik Bogorodice je potpuno nestao. Krist je naslikan prema čovječjem liku, kao nepobijedeni kralj. Na raspelu se nalazi natpis koji u prijevodu glasi : „Kralj je preminuo, ovaj plače, Marija tuguje bezočnik moli.“ Također se pojavljuje problem datacije zbog nedostatka drugih likovnih primjera iz ovog razdoblja.⁴² Rađeno je u kombiniranoj tehnici reljefa i slike. Krist je prikazan s ukočenim nogama te mu se gornji dio tijela savija u blagom luku. Na grudnom košu mu se nalazi raskrvavljena rana, a na perizomi mu se nalaze brojni biljni elementi.⁴³

⁴⁰ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 13-16.

⁴¹ Jakšić, Nikola. "Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti". Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2006. str. 262-263.

⁴² Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 16-18.

⁴³ Jakšić, Nikola. "Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti". Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2006. str. 274.

Cvito Fisković objavio je ostatke dvaju raspela iz splitskih crkava: jedno iz crkve Sv. Križa, te jedno iz Sv. Duha. Na raspelu iz Sv. Križa Krist je prikazan uspravan na križu jednostavnog obrisa i ravnih krakova, dok na ovom u Sv. Duhu Krist ima nagnutu glavu te pripada tipu trpećeg Krista.⁴⁴

Slikano raspelo Klarisa djelo je „splitske škole“ te se pod ovu skupinu još svrstavaju i tri „Bogorodice s Djetetom“. Prikazan je lik mrtvog Krista, uspravna tijela koji je pribijen sa četiri čavla. Na glavu mu je smještena crvena trnova kruna. Slikan je naglašenih kontura i sjena kako bi se naglasila ekspresivnost. Sam križ na krajevima krakova ima po jedan medaljon što prije nije bilo prisutno na Jadranu. Prikazani su likovi sv. Ivana, Bogorodice, arkanđela Mihovila i sv. Frane. Raspelo se datira između 1270-1290. godine.⁴⁵ Crtež sv. Frane na ovom križu je najstariji njegov prikaz u našem slikarstvu. Također je oslikana i stražnja strana raspela kao imitacija porfira. Izmjenjivanje svjetla i sjene, kao i naglašeni nabori karakteristični su za „Majstora raspela sv. Klare“ te su prisutni i na ikoni Gospe od zvonika te na trogirskom polptihu.⁴⁶

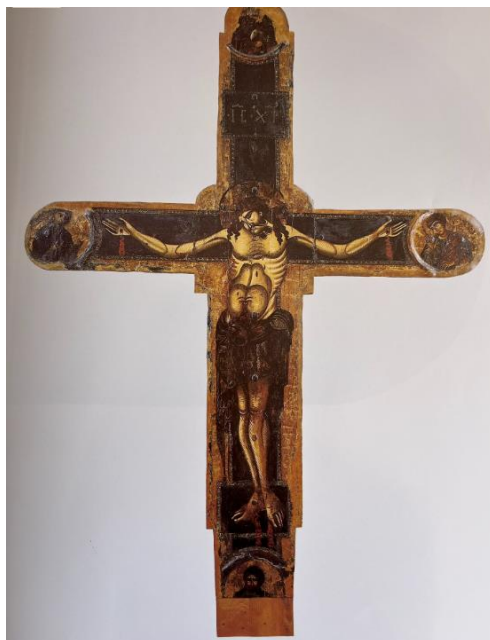
Raspelo sv. Klare na prvi pogled ima sličnosti s nekoliko djela Giunte Pisana. Njegova djela su karakteristična po apstraktnom i naglašeno ekspresivnom slikanju te kontradikcijom linearnog i plastičnog. Promjena svijetlog i tamnog te nabori na odjeći se nalaze i na ikoni Gospe od Zvonika. Također se povezuje i s poliptihom iz trogirске katedrale na kojem se nalazi Gospa s Djetetom. Oko nje su smješteni arhanđeli Gabrijel i Mihael te sv. Kuzma i Damjan i sv. Lovre. Nedostaje mu gornji središnji dio na kojem se pretpostavlja da je bio prikazan sv. Stjepan. Upravo oko ovog djela se oblikovala „splitska slikarska škola“.⁴⁷

⁴⁴ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 18-19.

⁴⁵ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 19-24.

⁴⁶ Jakšić, Nikola. " Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti". Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2006. str. 277.

⁴⁷ Belamarić, Joško. "Studije iz starije umjetnosti na Jadranu" , Split : Književni krug, 2012.. str. 117-126.

Slika 20 Splitska škola, Raspelo Klarisa, oko 1270-1290., drvo, tempera (Izvor : Gamulin Grgo : Slikana raspela u Hrvatskoj, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983.)

Na glavnom oltaru, iznad apside, u crkvi sv. Andrije na Čiovu se nalazi slikano raspelo sa trijumfirajućim Kristom. Crkva sv. Andrije je datirana u 11. stoljeće, a njeno proširenje je smješteno u 15. stoljeće. Nije poznat izvoran smještaj raspela te se na sačuvanim slikama koje se danas nalaze u Konzervatorskom odjelu u Splitu raspelo i oltarna pala ne prikazuju zajedno. Giovanni Mariachi povezuje čiovsko raspelo sa onim u samostanu sv. Katarine u Cigi koje datira iz 1348. godine. Na njemu je trpeći Krist naslikan na modroj pozadini. Smatra da je primjer jednostavne mletačke varijante raspela u muzeju Corer. Pretpostavlja da je raspelo sv. Andrije prijelazni oblik između ova dva raspela. Dijeli karakteristike sa slikanim raspelom župne crkve u Segetu. Grgo Gamulin čiovsko slikano raspelo pripisuje "Majstoru posljednjeg suda" te ga smješta između 1340. i 1350. godine. Ono je najmlađe raspelo na Jadranu s prikazom trijumfirajućeg Krista. Restaurirano je između 2000. i 2006. godine. Krist je prikazan u frontalnom položaju, obojen u crvene i smeđe tonove. Lice mu je asimetrično te se od prsa savija udesno. Oko glave je naslikana zlatna aureola sa crvenim rubom, a kosa je ravna i tamnosmeđa. Bogorodica je prikazana sa crvenim pokrivalom za glavu ispod kojeg proviruje takozvana grčka kapa te joj je lice naslonjeno na lijevu ruku. S druge strane sv. Ivan se naslanja na svoju desnu ruku te mu je pogled usmjeren na Kristovu ranu na lijevoj ruci iz kojeg teče krv. Na vrhu se nalazi arhanđeo Mihael koji drži nešto u ruci, ali se zbog oštećenja ne

može utvrditi što. Sva tri lika imaju aureolu istih dimenzija. Dimenzije raspela su 208,6 x 161,8 x 4,2 cm.⁴⁸

Slika 21 Raspelo sv. Andrije na Čiovu nakon restauracije (Izvor: Bilač Matulić Žana: "Christus triumphans – Slikano raspelo iz crkve Sv. Andrije na Čiovu", Hrvatski restauratorski zavod Split, Izvorni znanstveni rad, 20.11. 2013)

U prvoj polovici 14. stoljeća nastaje Raspelo Majstora Paola Veneziana koje je bilo čuvano u samostanu benediktinki u Trogiru, a danas se nalazi u njihovoj maloj zbirci. Lik Krista je slikan na crvenoj pozadini, a njegovo je lice znatno oštećeno. Najistaknutiji dio je lik sv. Ivana koji je slikan u bizantskom stilu. Likovi tetramorfa su prikazani u trilobama na kraju krakova križa. Iznad Kristove glave se nalazi pelikan u gnijezdu s mladima. Prikazan je kako trga svoja prsa kako bi nahranio mlade. Krist je prikazan umirući, s glavom nagnutom udesno na kojoj se nalazi zlatna aureola. Sa strane su u posebnim pločama naslikani likovi Bogorodice i sv. Ivana koji upućuju rukom prema Kristu. Nazočnost ovih likova čini ikonografiju Žrtve Božje za Spasenje čovječanstva. Problem autora u srednjem vijeku je čest, a pojavljuje se i kod Raspela iz Gospe od Prizidnice na otoku Čiovu. Prikaz Krista je sličan onome na raspelu iz Trogira. Majstoru Paulu također se pripisuje Raspelo s Bogorodicom i sv. Ivanom u crkvi dominikanaca u

⁴⁸ Bilač Matulić Žana. "Christus triumphans – Slikano raspelo iz crkve Sv. Andrije na Čiovu". Split : Hrvatski restauratorski zavod, 2013. str. 74-80.

Dubrovniku. Jedno je od rijetkih raspela koja se još uvijek nalaze na gredi ispod trijumfalnog luka, gdje stoji od 1358. godine. Lik Bogorodice prikazan je u modrom plaštu, a lice sv. Ivana prikazano je duguljasto. Sam Krist smireno visi na križu, a na licu mu vidimo obilježja zrele gotike što je upravo taj izraz dostojanstvenosti i plemenitosti te dobiva klasične razmjere tijela.⁴⁹

*Slika 22 Paolo Veneziano, Raspelo s Bogorodicom i Ivanom, oko 1350-1355. , drvo, tempera
(Izvor : Gamulin Grgo : Slikana raspela u Hrvatskoj, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983.)*

Predstavnik gotike velikog stila je umjetnik Stefano Plebano di Sant' Agnese kojemu se pripisuje Raspelo u crkvi Sv. Barbare u Šibeniku. Na njega je utjecao Lorenzo Veneziano što vidimo na njegovom jednostavnom i realističkom slikarstvu. Drugi značajan slikar koji je proizašao iz Lorenzova kruga je Jacobella di Bonoma sa svojim Raspelom u Sv. Krševanu u Zadru. Datira ga se u posljednju četvrtinu 14. stoljeća. Nadalje u trogirskoj crkvi Gospe od Karmena nalazi se Raspelo koje se izdvaja sa posebnim oblikom križa te likom mrtvog Krista. Likovi Ivana i Bogorodice pokazuju

⁴⁹ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 27-32.

sličnosti s radovima „kruga Altichiera“ posebno na njegova djela u kapeli sv. Jakova u Santu i u oratoriju S. Giorgio.⁵⁰

Blaž Jurjev je 1412. godine ukrašavao svod iznad glavnog oltara crkve sv. Frane u Splitu, no taj rad je propao ali je ostalo sačuvano slikano raspelo za koje se vjeruje da je nastalo za vrijeme umjetnikova rada u crkvi. Ovo raspelo se i danas nalazi na lijevom oltaru te crkve. Blaž je prikazao izmučenog i mršavog Krista. Oči su mu zatvorene, a usta stisnuta. Na glavi ima trnovu krunu s koje kapa krv. Iznad njega se nalazi gnijezdo u kojem je smješten pelikan. Raspelo je restaurirano 1963. godine. Oblik Kristova tijela je sličan onome na Blaževu raspelu u Stonu. Na stonskom raspelu Krist je prikazan obješena i mrtvog tijela. Glava mu pada na jednu stranu, a na tijelu su naglašena rebra i grudi. Na vrhovima krakova su prikazani evanđeoski simboli : orao, lav, krilati anđeo i vol. Anđeo je prikazan naglašena podbratka i visoka čela što podsjeća na neke mladenačke figure iz Blaževih djela kao što je sv. Mihovil na korčulanskom poliptihu.⁵¹

Zahvaljujući apostolskoj vizitaciji Augustina Valiera iz 1579. godine danas su poznati podatci o slikanim raspelima u ugljanskim crkvama. Na otoku Ugljanu u srednjem vijeku su postojale dvadeset tri crkve te su dva najistaknutija pronađena djela "Ugljanski triptih" i "Ugljanski poliptih". Također se spominje i slikano raspelo u crkvi sv. Lovre u Kalima i još osam slikanih raspela. Iz apostolske vizitacije 1579. godine može se zaključiti da je u to doba raspelo bilo obavezan dio crkvene opreme. Zabilježena su raspela u crkvi sv. Pelegra u Kalima, u crkvi sv. Lovre u Kalima, u crkvi sv. Pavla na otočiću Galevcu kod Preka, u crkvi sv. Eufemije u Sutomišćici, u crkvi sv. Lovre u Lukoranu, u crkvi sv. Hipolita, sv. Marije, sv. Jeronima, Svih svetih i crkvi sv. Kuzme i Damjana u Ugljanu. U devet ugljanskih crkava su postajala raspela, dok ga u dvjema nije bilo. Podaci iz ove vizitacije ne znače da na drugim područjima raspela nisu bila prisutna u ovom broju jer su i ovdje spomenuta usput pa je moguće da su ih biskupi preskočili te su se fokusirali na oltar i liturgijsku opremu.⁵²

⁵⁰ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 33-36.

⁵¹ Prijatelj, Kruno : „Slikar Blaž Jurjev“. Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1965.str. 26-27.

⁵² Hilje, Emil. "Slikana raspela u ugljanskim crkvama u vizitaciji iz 1579. godine." Vjesnik dalmatinskih arhiva 2, br. 1 (2021) str. 242-247.

Slika 23 Kretski slikar, malo raspelo, oko 1400. godine, drvo, tempera Slika 24 Blaž Trogiraniin, raspelo, oko 1412. godine, drvo, tempera (Izvor : Gamulin Grgo : Slikana raspela u Hrvatskoj, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983.)

Isti problem nepoznavanja autora prisutan je i kod dva korčulanska italokretska raspela koja su prenesena iz Kandije 1668. godine. Zapravo se radi o primjeru kretske varijante mletačkog tipa 14. stoljeća, odnosno o derivaciji tipa koje je stvorio majstor Paolo. Veliko raspelo iz Svih Svetih je nešto cjelovitije umjetničko djelo, ali je do nas došlo samo kao torzo. Krist je prikazan sa dugom ovojnicom oko bedara i obogaćen zlatnim okvirom. U crkvi sv. Kuzme i Damjana benediktinskog samostana na Čokovcu kod Tkona ispod trijumfalnog luka visi raspelo koje je bitan korak u razvoju slikarstva kasne gotike.⁵³ U obliku dva korčulanska raspela je vidljiv venecijanski utjecaj te je ono većih dimenzija izrađeno kvalitetnije. Lik Krista na manjem raspelu je slabiji i manje dramatičan od onog na većem raspelu. Ova dva raspela su preteče italokretske škole te su jedina svoje vrste.⁵⁴

⁵³ Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 37-41.

⁵⁴ Gamulin, Grgo. "Italokrećani na našoj obali" Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16, br. 1 (1966) str. 266-267.

6. Zaključak

Prikazi raspeća na području Dalmacije su veoma bitni za pregled razvoja ikonografije i umjetnosti na tom području. Raspeća se razlikuju najviše po broju likova koji su prikazani uz Krista, od onih jednostavnih na kojima su Bogorodica i sv. Ivan do onih s brojnim sudionicama od kojih svaki nosi svoje značenje. U crkvi sv. Andrije na Čiovu je smješteno najmlađe raspelo na Jadranu sa prikazom trijumfirajućeg Krista. U prvoj polovici 13. stoljeća u Zadru nastaju dva slikana raspela sa "živim Kristom". Ovdje Krist stoji dostojanstveno bez ikakvih naznaka boli. U Splitu se nalazi slikano raspelo Klarisa što je djelo "splitske škole" koje je nastalo između 1270. i 1290. godine. Na njemu je Krist mrtav, nagnute glave na kojoj se nalazi trnova kruna. Mletačka Republika je imala veliki utjecaj na hrvatske umjetnike, a prvi primjer za to su dva raspela u Zadru iz 1376. godine koje je naslikao Nikola Ciprijanova de Blondis, bivši učenik Paola Veneziana. Raspelo Paola Veneziana iz 14. stoljeća se čuva u samostanu benediktinki u Trogiru. Krist je u frontalnom položaju, naglašene fizionomije, a poseban je lik sv. Ivana naslikan u bizantskom stilu. Paolo Veneziano je također autor Raspela s Bogorodicom i sv. Ivanom u crkvi dominikanaca u Dubrovniku. Raspelo je rad zrele gotike što se očituje na Kristovu smirenu i dostojanstvenu izrazu lica. Također do danas stoji na svom izvornom mjestu ispod trijumfalnog luka.

Prvi slikar „dalmatinske slikarske škole“ je "Majstor tkonskog raspela" kojeg Emil Hilje poistovjećuje sa Menegelom Ivanovom de Canaliem koji je djelovao krajem 14. i početkom 15. stoljeća. Nakon njega se javlja Blaž Juraj Trogirani sa svojim Minijaturama na matrikuli trogirske bratovštine sv. Duha. Ovaj primjer se izdvaja prikazom Boga Oca koji pridržava Krista na križu čime je prikazana tema Svetog Trojstva. Njemu se također pripisuje slikano raspelo u crkvi sv. Frane u Splitu kao i slikano raspelo u Stonu. Na oba raspela je Krist prikazan izmučen i mršav, stisnutih očiju s trnovom krunom. Veliki poliptih sv. Lucije u Biskupiji Krk je djelo Paola Veneziana. Iznad Bogorodice se na zlatnoj pozadini nalazi prikaz raspeća sa Bogorodicom

i sv. Ivanom. Nikola Božidarević je obilježio dubrovačku renesansu te je član "dubrovačke slikarske škole 15. i 16. stoljeća". Njegov poliptih u crkvi Gospe na Dančama je naslikan kao cjelovita kompozicija bez obzira na šipke koje dijele slike. U luneti se nalazi prikaz Golgote što nije bilo uobičajeno za ovo doba. Božidarević je najviše pažnje posvećivao draperijama što je posljedica proizvodnje tkanine u Dubrovniku. Joško Belamarić ipak tvrdi da "dalmatinska slikarska škola" i "dubrovačka slikarska škola" imaju mnogo sličnosti.

Krajem 15. stoljeća nastaje raspeće Leandra Bassana koje se danas nalazi u franjevačkom samostanu u Hvaru. Na ovoj slici je za razliku od ranijih prisutan tamni kolorit te se s dvije baklje postiže ugođaj noćnog osvjetljenja. Likovi su odjeveni u tamnije boje, a slikar postiže dubinu igrom svjetla i sjene. S vremenom se Krist prikazuje sve više kao mršav izmučen čovjek, a ne kao dostojanstveni Bog. Bogorodičin se lik također razvija od skupljenih ruku i pogleda prema Kristu, do naslanjanja na sv. Ivana, do klečanja pred križem te naposljetku do padanja u nesvijest. Krajem 15. i početkom 16. stoljeća se također mijenja paleta boja s čim se mijenja cijeli ugođaj slike.

7. Literatura

1. Alamat Kusijanović, Katarina. "Nepoznata Slikarska Radionica 14. Stoljeća i Deatribucija Matka Junčića i Ivana Ugrinovića." Portal 6 (2015): 23–40.
2. Badurina, Anđelko. "Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva" IV. Izdanje. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.
3. Belamarić, Joško. "Studije iz starije umjetnosti na Jadranu" , Split : Književni krug, 2012.
4. Belamarić, Joško. "Izložba Stoljeće gotike na Jadranu - slikarstvo u ozračju Paola Veneziana". Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 2004.
5. Belamarić, Joško. "Nikola Božidarević." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 34, br. 1 (1994): 121-137.
6. Bibić, Zorka. "Oltarna pala Gospe od Ružarija u Vrboskoj i ostala djela slikarske obitelji Bassano na otoku Hvaru." Prilozi povijesti otoka Hvara XII, br. 1 (2014): 193-216.
7. Bilač Matulić Žana. "Christus triumphans – Slikano raspelo iz crkve Sv. Andrije na Čiovu". Split : Hrvatski restauratorski zavod, Izvorni znanstveni rad, 2013.
8. Bižaca, Nikola. "Teološko-egzistencijalno značenje događaja križa. Nekoliko poželjnih značenjskih naglasaka u govoru o križu danas." Služba Božja 51, br. 1 (2011): 5-31.
9. Gamulin, Grgo. "Italokrećani na našoj obali." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16, br. 1 (1966): 265-270.
10. Gamulin, Grgo. "Raspeće Leandra Bassana u Hvaru." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 10, br. 1 (1956): 199-203.
11. Gamulin Grgo. "Slikana raspela u Hrvatskoj". Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983.
12. Hall, James. "Rječnik tema i simbola u umjetnosti". prijevod Grčić Marko, Zagreb : Školska knjiga, 1998.
13. Hilje, Emil. "Slikana raspela u ugljanskim crkvama u vizitaciji iz 1579. godine." Vjesnik dalmatinskih arhiva 2, br. 1 (2021): 242-250.
14. Hilje, Emil. "Gotičko slikarstvo u Zadru". Zagreb : Matica Hrvatska, 1999.

15. Jakšić, Nikola. " Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti". Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2006.
16. Jozić, Branko. "Riječ u slici : repertorij kršćanske ikonografije" . Split : Književni krug Split, 2009.
17. Prijatelj Pavičić, Ivana. „Kroz Marijin ružičnjak – zapadna marijanska ikonografija u Dalmatinskom slikarstvu od 14. do 18. st.“. Split : Književni krug, 1998.
18. Prijatelj Pavičić, Ivana. "Prilog poznavanju poliptiha Bogorodice s Djetetom iz Koločepa." *Croatica Christiana periodica* 30, br. 58 (2006): 63-85.
19. Prijatelj, Kruno. "Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća". Zagreb : Udruženi izdavači, 1983.
20. Prijatelj, Kruno. "Neobjelodanjena slika iz kruga Paola Veneziana u Splitu." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 26, br. 1 (1986): 99-117.
21. Prijatelj, Kruno. "Prilog poznavanju zadarskog i šibenskog slikarstva XV. stoljeća." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 8, br. 1 (1954): 67-86.
22. Prijatelj, Kruno : „Slikar Blaž Jurjev“. Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1965.
23. Prijatelj, Kruno. "Trogirske slikarske teme." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 23, br. 1 (1983): 253-274.
24. Radoslav, Tomić. "Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća". Zagreb-Split: Matica Hrvarska, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske konzervatorski odjel, 1997.
25. Rebić, Adalbert. "Slika Krista. Teološko-umjetnički uvid u sliku Isusa Krista od njenih početaka do danas." *Bogoslovska smotra* 74, br. 4 (2004): 1079-1134.
26. Žic, Igor. " Crkveno slikarstvo na otoku Krku od 1300. do 1800. godine". Rijeka : Glosa, 2006.

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Laura Peršić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Povijest umjetnosti i Filozofije, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18.09.2023

Potpis

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada

(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: Laura Perišić
Naslov rada: Kristavo raspeće u likovnoj umjetnosti: kasnog
srednjeg i ranog novog vijeka.
Znanstveno područje i polje: Povijest umjetnosti
Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
izv. prof. dr. sc. Ivana Čapeta Rakić

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
izv. prof. dr. sc. Dalibor Prančević
doc. dr. sc. Ana Torlak

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 18.09.2023

Potpis studenta/studentice:

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.